

Inspiraciju za roman seobe crnjanski je nasao u svome saznanju, kao istoricar po struci, da su stalne seobe u sudbini srpskog naroda. Njihov uzrok je u pritisku vojne sile ili zuluma, ali i u traganju za obecanom zemljom koja ce pružiti utociste, obilje, spokoj i smirenje. Inspiraciju mu je dalo i citanje memoara simeona piscevice koji je upravo opisivao vojne poput onih koje ce imati polk vuka isakovica. Na njega su djelovali i dozivljaji iz prvog svjetskog rata, kada se kao austrougarski vojnik borio za tude ideale, interese i ciljeve.

Seobe nisu roman zbivanja, kako nam naslov sugerise, vec roman stanja, kako nam citanje otkriva. Emotivno i refleksivno je potisulo događaj koji je smo impuls za unutrašnja prezivljavanja, dusevne dileme i nedoumice, misaone preokupacije i refleksivne uzlete obojene ceznjom i nadom.

vrijeme je istorijsko i tacno oznaceno, od proljeca 1744. Do ljeta 1775. Prostor je, takoder, jasno definisan, ti su zavicaji u sremskim mocvarama pored dunava i tudina u evropskim gradovima i na evropskim bojistima. U roman seobe, usla je vrlo bogata tematika istorijskog, porodicnog, psiholoskog, moralnog i filozofskog porijekla. U okviru ovako raznovrsne tematike obuhvaceno je vise tema i problema: bracki trougao, nesreca i zla sudbina naroda, deobe u narodu, lutanja i seobe, teme prolaznosti i smrti, nistavilo, psiholoski lomovi i prezivljavanja, uzaludnost i praznina.

Ono sto je ostalo kod kuce, poce, u secanju njihovom, kao u dusi isakovicevoj, da se razliva i da nestaje kao dim. Gledajuci pred sobom sve vise brda, ravnica barovita sa koje podjose, dodje im kao san, sa svim svojim bunarima i oborima. Kao i magle sto su lebdele nisko, nad poljanama i nestajale iz njih, raskidase se, u njihovim mislima, i slike njihovih zena i dece. Kao i u dusi isakovicevoj, i u njihovim dusama nastade praznina. Kuce i kucista zaboravise, na zene i decu vise nisu mislili, a svoju muku ipak osecahu sve jace. Bi im mrsko da zive i mrsko da se secaju svojih na domu. Natrag, nisu verovali da ce se ikad vratiti. Mozgovi im zatupese i ni lica svojih najmilijih vise nisu umeli da sagledaju u zatvorenim svojim ocima, pod sklopljenim zazarenim ocnim kapcima, sa licem izmucenim od tih unutrašnjih bolova i patnja, vise nego od hoda i zamora. Obesni i razjareni pri polasku, postadosu snuzdeni i ponizni kad su odmicali u tudjinu. Nisu vise imali snage da lome i krhaju i ne usudjivahu se vise da diraju zene. Zbijeni u gomilu, stajahu na sred sela, stidljivi. Bratimili su se i sprijateljili sa svakim ko im je prisao, bojazljivo i snishodljivo. Nikad pitomiji vojnici ne prodjose tuda.

Roman je komponovan na principu paralelene kompozicije: u njemu su razvijena dva paralelna fabularna toka, jedan je istorijski koji prati puk vuka isakovica po evropskim bojistima, drugi je porodicni koji prati zbivanja u domu iskovica, u cijem su sredistu arandel isakovic, vukov brat i njegova snaha, a vukova supruga, gospoza dafina. Romaneska prica je razvijena u deset poglavlja kojima pisac daje lirski intonirana naslove. Ona prati sudbinu tri glavna aktera: vuka isakovica, brata arandela i vukovu zenu dafinu. Ostali akteri su samo okruzenje, ilustracija svijeta i mentaliteta u kojem zive i rade glavni junaci. Svi oni su tu jer su u funkciji osvjetljavanja karaktera, sudbina, zivota glavnih protagonista. U romanu je ostvarena i uzrocno-posledicna veza medu likovima, predocena slicnost sudbinskih nemiovnosti i paralelizam ponasanja i ispoljavanja. Praznina, besmisao i neostvarenost dominantana su osjecanja sva tri aktera romaneskne price.

Vuk Isakovic

Kao i u svakom zivotu, i u zivotu vuka isakovica postoje dva razlicita perioda, proslost i sadasnost. U proslosti je bio nemiran, memiran trgovackim poslovima, nemiran prema obavezama. U poslovima u kojima je trebao da se kao sin slavnog trgovca posveti on nije imao uspjeha. Bio je gubitnik jer nije imao ni volje ni vjestine za taj posao. lijep i snazan, odao se pijanstvu, bludu, kavgama. Sablje i konji su bili njegova jednia njegova ljubav, to ga je opredjelilo da se posveti vojnickom zivotu. U sadasnosti, vuk je zadrzao svoju ogromnu snagu, avanturisticki duh, ali sada ima poroicu: muz je i otac. Kao oficir i vojnik, vuk voli svoje vojnike, trazi od njih discipliniu i izvršenje zadatka, ali ih voli i stiti, zna svakog u dusu, zna i njihove porodice, imovno stanje. Njegova opsesija je da svojim sluzenjem i ratnim podvizima izbori bolji i spokojniji zivot za svoj narod. Gubitnik je i kao ratnik, sluzbenik carstva i kao covek.

Arandel Isakovic

Dok je vuk isakovic bio u stalnom poketu, u licnosti arandela je ststicno nacelo mirovanja, nepokreta. Mrzeo je sve koji se stalno seljakaju-novcem, zlatom, bogadstvom. On je olicenje gradanstva u nastajanju, vrednost i smisao zivota vidi u sticanju, u imanju vidi sigurnost moc i snagu. Arandel vlada ljudima pomocu svoje moci i manja. Vjest je trgovac, moze da ostvari sve sto zeli, nemilosrdan u trgovackim poslovima, na bira sredstva za sticanja bogadstva. Karakter arandla isakovica se otkriva iz njegovog odnosa pram starijem bratu. Iako je mladi od vuka, on se prema njemu ponasao kao prema onom mladem i neiskusnijem. Uprkos svom bogastvu i moci, arandel ne moze da ima sve onon sto pozeli. Kada se zaljubi u dafinu, ona mu daje tijelo, ali ne i sebe, a kada ona umire on ne moze da je spasi ni svim novcem i moci koji ima

Gospoda Dafina

Dafina se ne ispoljava u svojim aktivnostima, ona je pasivna licnost. Njen lik i karakter, njena psihologija, sagledani su ocima muza i djevera. Rijetko ce kada biti predmet unutrašnjeg monologa ili opisa unutrašnjeg stanja. Na pocetku romana, videna vukovim ocima i dozivljena osjecajem dosade, ona je nejasan lik, njena dusevnost je potisnuta vukovim preokupacijama.

Gospoda dafina je tip fatalne zene cija ljepota i strast izazivaju nesrecu. Opsednuta time sto je ucinila, zapada u halucinantno stanje i povredjuje se. Na samrti zeli da se vjenca sa arandelom, ali kada umire u njenim ocima je lk muza vuka koga je sve manje volela. Tako je dafina ostala protivrecna do kraja, a njena fatalna ljepota i naglasena culnost su doneli nesrecu samo njoj.

U Seobama se pripoveda o vremenu izmedju proleca 1744. i pocetka leta 1745. godine. Podunavski Srbi ne lutaju samo zbog toga sto zive tesko ili zato sto beze pred nekom neprijateljskom najezdom. U ovom romanu seobe imaju i znacenje koje proistice iz ironijske rekonstrukcije istorije. S jedne strane, seobe su pokreti vojnih jedinica, pri cemu vojnici ne znaju ni kuda idu, ni zasto to cine. S druge strane, ova vrsta pokretljivosti junaka ukazuje na njihovu dublju pometenost, ona na simbolickom planu ocrtava seobe iz zivota sa ocekivanjima u pust i prazan prostor koji je ta ocekivanja opovrgnuo. U svojim romanima, kaze Crnjanski, pokusao sam da strahovitu zbrku ljudskog zivota opisem u okviru jedne vece zajednice, citavog jednog naroda. Zato sam se vraćao u proslost svog naroda. To nisu, ipak, istorijski romani, nimalo. Nije meni bilo stalo do kostima, do evokacije i opisa proslog, nego do ljudske sudbine u toj proslosti";

LIK PAVLA ISAKOVICA

Model glavnog junaka Pavla Isakovica Crnjanski je video u licnosti jednog svog dobrog druga koji je otisao u Rusiju. Takvog junaka on zaista nije nasao ni kod Piscevica ni kod drugih memoarista. Izvesnim osobinama-velikim ponosom i nekom bezazlanoscu, hrabrosco i neznosco, galantnosco karakteristiknom za taj vek, izvesnom grubosco ali i briznosco-Pavle I. je kao lik veoma slozen da bi ga mogli vezivati za one srpske licnosti sto promicu u memoarima. Istorijsko u ovom liku je to da je Pavle sin Djordja Isakovica, a unuk Vuka Isakovica. Djordje je imao dva sina, Pavla i Nikolu, i jos pet kceri koje se ne spominju u romanu. Pavle je glavni junak romana. Sve druge licnosti su u njegovoj senci. Pavle je duhovni vodja ostalim Isakovicima i to je pokazao kada se jedini suprostavio Garsuliju. On se pokazuje kao srpski oficir prozet sudbinom svog ratnickog naroda koga hoce da pretvore u zemljoradnike, ponosan isujetan upravo zbog toga sto je tako snazno obuzet sudbinom svog naroda. Bol njegovih sunarodnika, razjedinjenih, potlacenih, lisenih otadzbine razjeda njegovu volju, hrabrost i veru u smisao ljudsskog postojanja. ali on hoce da veruje u mogucnost srece i zato nagovara bracu na put u Rusiju i tezi da ostvari snove svog poocima Vuka. Tu svoju ljubav on ce platiti zatvorom u kome se prvi put u njegovom secanju javlja slika njegove mlade umrle zene(Katarine), koja ce se kasnije uvek javljati u casovima njegove velike samoce i iskusenja. Pavla su ozenili iznenada, na brzu ruku, kako pisac kaze kao sto se sparuju konji. Pavle je bio hladan prema svojoj zeni. Posle njene smrti ona nije mesecima ni u njegovim mislima ni u njegovom zivotu imala nikakva mesta. Pre nego sto se ozenio on je imao svega dve Vlahinje i jednu Becliku. Dakle, nije bio zenskaros i nije mnogo mario za zene. Ali "sad na njegovo veliko iznenadjenje on se seti svoje mlade zene i bi mu zao sto ne moze da uzme njene ruke u svoje ruke. Cinilo mu se da cuje njen sapat i da oseca njenu ruku, koja ga opo potiljku miluje. "

Slucaj je hteo da u istim kolima kojima je putovao u Bec upozna porodicu majora Bozica cija je zena Evdokija, bar u Pavlovim ocima, veoma licila na njegovu umrlu zenu. Prema njoj i njenoj cerci Tekli on se ponasao sa srdacnosco i paznjom jednog starijeg brata. Ali, Pavlova izrazita lepota, potom odanost naciji i umrloj zeni, njegov ponos i dostojanstven odnos prema ljudima i zenama, njegova otmenost i suzdrzana galantnost-odusevljavali su zene koje je on sretao na svojim putovanjima. On ih je privlacio jer se razlikovao od drugih, a narocito od njihovih muzeva koji su uglavnom bili opori, dosadni i stari. Pavle je nastojao da se od tih zenskih ljubavnih napada odbrani i zadrzi ih na distanci protokolarnog ili prijateljskog odnosa. Pavle je to uspeo sa Teklom koja je jos dete. Ali sa Evdokijom to nije uspeo! Ona mu se bestidno nudila ali on nije hteo da bude sa njom iz prostog razloga sto nije hteo zenu koja je toliko licila na njegovu mrtvu zenu-"On se stidio i same pomisli da neka takva zena postane nastavak njegovog braka. Sa zenom koja je mrtva, ali koju je sad toliko voleo, jer je uvideo koliko ga je volela. Osim toga, na putu u Rosiju, nije bilo za zenu mesta!" Na tom svom putovanju u Bec, u jednoj bogatoj kuci u Vizelburgu, u koju su putnici svratili na kratko vreme, Pavle je upoznao raskalasni zivot viseg drustva, svet slobodnog ponasanja, kratkih susreta i erotike. Tu dozivljava i da mu gospodja Evdokija sama dolazi u sobu. Sve to pavla podstice da jos vise razmislja o svom nacionu. Pavle je castan covek i na rastanku on joj govori da nece bezati od svojih obaveza.

Za vreme boravka u Becu utisak tudjinstva se jos viseprodubljuje u Pavlu. Obicaji razuzdanog aristokratskog sloja XVIII veka vredjali su njegov svetli san o slobodnoj naciji, kome je sve ostalo podredio. Pavle je bio zacudjen onim sto ga je u Becu snaslo. Cak ni Volkov, Rus, nije

hteo de slusa price o njegovom nacionu, caru Lazaru i Kosovu. U svemu tome Pavle stalno ponavlja da oni idu u Rosiju , ne za cinove, ne za porcione novce, nego zato da ratuju, na strani slavom uvencanih rosijskih trupa. U Becu Pavle ponovo sreće Evdokiju, ali on nije covek koji zeli da uziva u ovozemaljskim stvarima. On je covek koji sanjari o lepim ocima svoje zene sa tamom nekog dima na sebi. On uvek tuguje za onim cega nema, ono sto poseduje cini mu se nistavnim. Evdokija Bozic opija ga telesnim carima, ali ne moze da zadovolji njegovu dusevnu ceznju za lepotom. Tekla ga zanosi svojom mladoscju, ali on i od nje bezi. On zeli da bude negde gde jos nije bio da dozivi ljubav kakvu dotle nije upoznao. Ali svugde ce se razocarati i videti monotoniju od koje nema spasa, vecno ponavljanje istih reci, zakletvi i nada. Pavle je morao sebi priznati da je sve drukcije nego sto je ocekivao. Pisac za njega kaze: "Osecao se kao muva u nekoj mrezi nekog pauka. " Bez volje i bez nade Pavle , u jednolicnom proticanju dana postaje sve umorniji. Za njega protekli zivot nije nista drugo do mutan i kosmaran san. Samo poneka uspomena blesti lepim sjajem i mami ga k sebi. Pavle se jos uvek seca umrle zene koju pocinje da obozava. Pavlepolazi sa svojom bracom, njihovim zenama i mnogim saplemenicima preko Karpata u Rosiju: "Odlazio je, osecao je, zauvek, iz jednog sveta, u kom je dotle ziveo, u kom ostavlja, ne samo svoju kucu u Temisvaru, ne samo rodjake koji ostaju, ne samo zenin grob u Varadinu, nego i citav jedan narod, kom je pripadao. "

Kad dolazi u Rusiju Pavlu se cini da su se ostvarili njegovi snovi: Ucini mu se kao mesto kud je otici zeleo i u kom je nekad ziveo. "Ali bice dovoljno samo nekoliko meseci pa da uvidi slicnost izmedju austrijskog carstva, koje je mrzeo, i Rusije, u koju je s pobožnim ushicenjem dosao. Vec pri prvom susretu sa Kostjurinom pisac ce reci: "Pavle je sasvim drugacije zamisljao komadanta Kijeva u Rosiji. " Posle Pavlovog egzercira eskadrona konjanika pred Kostjurinom, on jasno protestuje i na neki nacin se ruga tom novom mocniku koji ga podseca na Garsulija. Otada Pavle pocinje da pada medju ruskim komandantima i srpskim oficirima spremnim da sto pre postanu ruski oficiri. U njegovom zivotu sve se smirilo. Pavle se potpuno promenio : "Taj covek, koji je, pri polasku, na put, u Temisvaru, koracao tako oholo, sigurno, znajuci sta hoce, i kud je posao, bio je sad, kad je, eto, bio, u Kijevu- slabe volje, bez nade, a zbunjen toliko, da je sve cesce mucao. Nije recenice vise završavao. " Pavle se razocarao novom, obecanom zemljom u kojoj su Srbi, kao i u Austriji, samo granicari koji brane nekog novog gospodara. Ipak, u njemu postoji bar jos neka nada da ce neko legendarno veliki, kao sto je carica razresiti tu problematiku. Ali posle predstave sa laznom caricom gasi se i ta nada. I dok se vecina Srba prilagodjava novoj ruskoj stvarnosti i nastoje sto pre da postanu Rusi, dotle manji deo i pre svih Pavle, gube se u cutanju i samoci. Pavle se potpuno miri sa sudbinom. Pavlu se gube tragovi i na kraju pisac za njega kaze:

"Sigurno je o Pavlu samo to da je Pavle bio u Bahmutu i Mirgorodu, sve do pocetka iduceg rata, koji je poceo kroz tri godine, a trajao sedam godina. Sigurno je da je u tom ratu ucestvovao zajedno sa svojim bratencima. O tome postoje dokumenta. "

TRAGIKA SRPSKOG NACIONA: ISTORIJSKE CINJENICE:

Velikoj seobi Srba na prostor Austrougarske prethodio je pocetak Velikog bečkog rata 1683. ciji je povod neuspela turska opsada Beca. Potom je usledila austrijska kontraofanziva. Osvojena je Slavonija i Beograd a Srbi su samostalno oslobodili Macvu, istocnu Srbiju i prodirali su sve do Novog Pazara. Medjutim, od 1690. dolazi do preokreta u ratovanju, odnosno umire austrijski

general Pikolomini i Turci organizuju protivudar. Srbi su imali dve mogucnosti: ili ostati i trpeti tursku odmazdu ili ici u neizvesne seobe. 1690. odrzan je crkveno-narodni zbor kod Beograda. Odluceno je da austrijski car Leopold bude priznat za srpskog vladara i da rat bude nastavljen ali sa teritorije Madjarske. Car je to odobrio i u avgustu 1690. patrijarh Arsenije III predvodi oko 60 000 dusa preko Save i Dunava. Srbi su uglavnom naselili juznu Madjarsku a negde su na sever prodrli sve do Budima i Sent Andreje. Srbima je garantovana crkvena autonomija ali su oni bili izloženi svakodnevnim pritiscima unijacenja.

Zanimljivo je napomenuti da seobe srpskog naroda nisu privukle paznju nasih pisaca u toj meri da su im posvetili svoja knjizevna dela. Prvi je Crnjanski iskazao interesovanje za te događaje i to poslije citanja "Memoara" Simeona Piscevica. Piscevic, rodom iz Sida, kao 13-ogodisnji dečak ucestvovao je u Pohodu na Francusku, postao francuski oficir, da bi se zatim preselio u Rusiju i u vojnom cinu napredovao do general majora. Medjutim, Piscevicevo prikazivanje seoba bilo je memoarsko prikazivanje coveka okji stice slavu i karijeru, bez nekog osvrtu na nesrecnu poziciju srpskih ratnika koji vojuju za tudje interese, dok Crnjanskog interesuje pojedinac koji, kao neki zastupnik razocaranog i , u stalnoj borbi za samoodrzanje uznemirenog naroda, sve gorce spoznaje tragican položaj sebe i svog naroda. Tu slozenu ulogu najamnika-oficira koji vodi vece ili manje grupe Srba vojnika u ratove i u seobe, sve u nadi da ce izaci iz tmine i nesrece, da ce pronaci svoj pravi zavicaj, Crnjanski prikazuje u svom romanu o seobama.

Pojam SEOBE, kojim je krsten roman Milosa Crnjanskog, uzet je kao pojam jednog neprekidnog kretanja, jednog uznemirenja i nesredjenosti, jedne nemoci ustaljivanja koje su obelezje haoticnog stanja. Zbog toga su prve seobe slika jednog za istoriju od najneuhvatljivijih stanja: slika snalazenja mase u novoj postojbini i organizovanja novog zivota u njoj. Milos Crnjanski je predocio psihologiju te srpske mase, koja je iz turske Srbije, iz "Turcije" presla na teritoriju Austrije gde se morala povinovati nekim novim pravilima i nekom novom nacinu zivota. Ali isto tako, on je razvio i onaj istorijski fatalitet. onu tragicnost sudbine tog naroda, koji je odmah neizbezno pao u zamke veliko-austrijske politike i krvavo joj posluzio u njenim zapletima i sukobima sa Evropom. Upravo ova psihologija mase i istorijski fatalitet mesaju se i slivaju u jedan isti nagon koji preovladjuje tim nasim covekom. Voljno, mirno, on se pusta da ga stihije zivota nose i razbijaju, krecuci se u nekom omadjijanom krugu u kome se njegov nacion neprekidno vrti a koji radja i odrzava tragican osećaj besmisla i uzaludnosti.

U prvim seobama srpski nacion je olicen u liku Vuka Isakovica. U ratni pohod on kreće nosen mutnom nadom da se nesto napokon može izmeniti u njegovom zivotu i u sudbini njegovog naroda, naroda koji je izgnan iz svog pravog zavicaja , pa u tudjini zasniva novi, naroda koji je zbog toga nemiran, sklon seobama, buduci da je nesiguran, podvrgnut tudjoj vlasti i u sluzbi tudjim interesima. I upravo tragika tog naroda je u tome sto on odlazi na daleke frontove, ne znajuci gde ide, ne znajuci za sta gine i opet na kraju , sa ranjenima i unakazenima, vraca se u zavicaj koji mu, opet, nije pravi zavicaj. Dakle, na opstem planu ceo jedan narod, na uzem-slavensko-podunavski polk, svi se oni tokom razvijanja sizea dovode do istog: do otkrica sopstvene nemoci i uzaludnosti. Ali u tom jadnom i namucenom narodu javlja se nada, nada koja je zvezda vodilja. Naime, Crnjanski je lako mogao naci u Piscevicevim memoarima ono sto i kasnija historiografska istrazivanja pokazuju: da se u vreme odigravanja radnje romana medju Srbima u Ugarskoj siri i mitologizuje predstava o Rusiji kao obecanoj zemlji, koja je zahvaljujuci

verski netolerantnoj monarhiji imala i jaku religioznu podlogu. Vukov san je da ode u Rusiju ali on taj san nije ostvario vec ga je preneo na svog posinka Pavla Isakovica. Tako stizemo do "Drugih seoba" gde je u celini prikazana teznja srpskog naroda da se iseli u Rusiju.

Srpski vojnici koji su sacinjavali najbolji deo vojske Marije Terezije su ponizavani posle zavrsetka ratova sa Turcima. Vlast je htela da od njih napravi seljake na imenjima austrijskih i madjarskih plemica i da ugusi u njima nacionalnu svest. Srbi su mislili da ce ih Bec postovati zbog zasluga u borbi protiv Turaka; nadali su se i skorom povratku u Srbiju. Austrija ih je, medjutim, obmanula, iskoristila njihove vojnicke sposobnosti i onda ih gurnula u bedu, ponizenje, u anonimnost mnogoljudne mase svog carstva. Tada se oni okreću Rusiji, mastajuci o njoj kao o obećanoj zemlji, gde ce brzo zaboraviti svo zlo koje su doziveli u Austriji. Kreće taj narod u Rusiju, u grupama i pojedinačno, ginuci i umiruci na putu. Bice dovoljno samo nekoliko meseci da taj nacin uvidi slicnost izmedju austrijskog carstva, koje je mrzeo i Rusije u koju je s pobožnim ushicenjem dosao. Od misticne predstave o mocnoj i dobroj zemlji koja saoseca s patnjama Srba, razume njihove jadikovke o Kosovu i knezu Lazaru, o vaskrsu slobode bez koje ne mogu-nije ostalo nista. Ali Pavle i njegovi sunarodnici, svesni da nemaju vise kud, nece se vise buniti, jadati, ispovedati vekovnu tugu zbog zle sudbine, vec ce se u manjoj ili vecoj meri pomiriti sa svojom tragicnom sudbinom, ocekujuci u ratovima smrt, nestanak i zaborav. Tako misao o besmislenosti i uzaludnosti zivota zapoceta u prvim seobama, u drugim dozivljava svoju punu afirmaciju.

Dakle, iscrpljene su sve mogucnosti, doslo se do kraja svih puteva, smiruje se buka i bes zivota. Crnjanski opisuje u finalu, gorko i ironicno, nestajanje iseljenika u nepreglednom prostoru i vremenu.

Karakteristika ovog romana je lutanje, neprekidno lutanje-pojedinca, grupa, celog naciona u potrazi za zavicajem u kojem ce pronaci spokoj i mir. Oni takav zavicać iz tudjine slute, iz tudjine mu idu u susret. Ali, naci spokoj u tom zavicaću nisu uspeli i u tome je njihova najveća tragika.

Medjutim, čoveku nije dato da budućnost vidi, niti svoju sudbinu, kroz koju godinu nasluti. To je jedino blaženstvo koje je čoveku dato-da ono sto ga čeka ne zna. i bolje tako!